

Inese Ate, Kristīne Liepiņa
Biznesa augstskola "Turība", Latvija

SVEŠVALODU ZINĀŠANU PILNVEIDOŠANA AUGSTSKOLĀ, IZMANTOJOT JĒDZIENU KARTES

Abstract

Development of foreign language skills at tertiary level using mind maps

21 century continues with rapid changes determined by globalization processes, extension of labour market, multicultural environment and new challenges which affect higher education and language learning.

The article summarizes the views of different researchers concerning the components of cognition and thinking process and the concept and use of mind maps in the teaching and learning process.

Creating mind maps develops thinking and students learn to arrange concepts and ideas in systems.

The authors offer several ways how the successful implementation of mind maps in foreign language teaching and learning creates the link between the previous and new knowledge, stimulates students to take active part in the study process and develop students' language skills.

Atslēgas vārdi: mācīšanās stili, domāšanas process, vizualizācija, jēdzienu/kognitīvās kartes, iegaumēšana

Ievads

21. gadsimts turpinās ar straujām pārmaiņām, kuras zīmīgi ir raksturojis jau Fulans- "tad būs vajadzīgi gan cilvēki, gan teorijas un idejas, kas jaunā situācijā līdzētu pieņemt iespējami labākos lēmumus."(Fulans 1999: 46) " Šīs pārmaiņas saistās ar globalizācijas procesiem, darba tirgus paplašināšanos un straujām pieprasījuma maiņām šajā tirgū, multikulturālu vidi un jauniem izaicinājumiem. Pārmaiņas skar arī augstāko izglītību, jo studiju procesam jābūt orientētam uz dažādu prasmju attīstīšanu, kas ļautu studentam prasmīgi reaģēt uz straujajām pārmaiņām, pieņemt pareizos lēmumus saistībā ar jauniem izaicinājumiem. Viena no svarīgākām prasmēm ir vairāku valodu pārzināšana, kas nozīmē labas svešvalodu zināšanas ne tikai komunikācijai, bet arī konkrētajā profesionālā jomā. Pārmaiņas izvirza jaunus uzdevumus arī docētājam - interesēties par jaunām pieejām, analizēt savu pieredzi, salīdzināt ar citu valstu pieredzi, lai pilnveidotu svešvalodu mācīšanu augstskolā un palīdzētu studentiem aktivizēt savu mācīšanās potenciālu, izmantojot savu iepriekšējo pieredzi un apgūstot jaunas prasmes/iemaņas. Kā norāda Grenfels (Grenfell) un Erlere (Erler) "valodu mācīšanās stratēģijas" ir viens no uzdevumiem, kam pētnieki pievērš īpašu uzmanību svešvalodu mācīšanās kontekstā vairāku gadu garumā. Valodu mācīšanās stratēģijas interpretējot, kā virkni "mācīšanās prasmju" un piedāvājot rīkus, sava mācīšanās procesa vadīšanai.. (Grenfell M. & Erler L. 2007: 6)

Šī darba mērķis ir sniegt agrīnā brieduma vecumposma attīstības raksturojumu, analizējot izziņas procesa komponentus- uztveri, atmiņu un domāšanu. Parādīt iespējas kā palielināt iegaumēšanas efektivitāti, palīdzot studentiem apgūt prasmi izkārtot jēdzienus un domas sistēmās, veidojot jēdzienu kartes.

Teorētiskā daļa

Pedagoģiskajā literatūrā atrodamas dažādas pieejas svešvalodu apguvei. Autore pamatojas uz vienu no pieejām, kas izmanto jēdzienu kartes. Tādi pētnieki kā Kolins, Bazans, Smits un Fišers ir rakstījuši par jēdzienu vai zināšanu kartes un to pielietošanu. Lai pārliecinātos, ka veiksmīgai svešvalodu pilnveidei augstskolā iespējams izmantot jēdzienu kartes, raksturosim sīkāk agrīnā brieduma vecumposmu, kas ir arī vidējais studentu vecums augstskolā.

20-24 gadu vecums ir agrīnais briedums, tā šo vecumposmu ir raksturojis E.Ēriksons, arī Svence (2003) uzskata, ka šajā stadijā ego krīze ir vērsta uz intimitātes attīstību vai izolāciju. Šajā vecumā cilvēku raksturo centieni virzīties uz augstu kvalifikāciju, apgūt zināšanas un prasmes, iesaistīties sabiedriskajā darbībā, meklēt dzīves jēgu un arī izklaidēties.

Kā liecina psihologu pētījumi, jauniešiem īpaši aktīva ir gan seksualitāte, gan arī domāšana. Tā kļūst intelektuālāka, abstraktāka, patstāvīgāka un jaunieši spēj izdarīt vispārīnājumus, meklējot kopīgus principus un likumsakarības, kuras jāsaskata atsevišķās detaļās.

Pēc Svences (1999) jaunības periodā cilvēks jau ir apguvis spējas veikt loģiskās operācijas (analizēt, sintezēt, abstrahēt, vispārīnāt un klasificēt), prot izvirzīt hipotēzes, improvizēt par dažāda satura informāciju, atrast nestandarta risinājumus un ietvert savas problēmas vispārīgu problēmu kontekstā. Tomēr jaunieši ir individuāli izvēlīgi problēmu risināšanā, jo viņi galvenokārt pievēršas tām darbībām, kuras paši novērtē kā svarīgas. Tas izskaidrojams ar jauniešu vajadzību apliecināt sevi, savu individualitāti ar oriģinalitāti domāšanā un darbībā. Jauniešiem veidojas spējas vienai problēmai atrast vairākas risināšanas alternatīvas. Sevišķi izteikti individuāli savos lēmumos, pašpārliecināti un neatlaidīgi ir jaunieši ar attīstītām jaunrades spējām. (Svence 1999: 142,143)

Turpinājumā sīkāk apskatīsim trīs no izziņas procesa komponentiem – uztveres, atmiņas un domāšanas īpatnības, lai pārliecinātos vai kognitīvo karšu veidošana ir „draudzīga” mūsu smadzeņu procesiem.

Uztveri kā izziņas procesu, kas izpaužas lietu un parādību atspoguļošanas brīdī, kad tā darbojas uz maņu orgāniem, raksturo Meikšāne (1998). Cilvēks uztver lietas un parādības (pirmās signālsistēmas signālus), kas bieži tiek aizstātas ar to jēgas simboliem, vārdiem (otrās signālsistēmas signāliem), kuri pārsvarā tiek lietoti nodarbību, lekciju laikā. Lai uztveres process būtu veiksmīgs, lektoram jāpatur prātā vairākas uztveres īpašības.

“Viena no uztveres īpašībām ir uztveres izvēles raksturs, kas nozīmē, ka katrs klausītājs uztveres gaitā izdala to, kas sasaucas ar viņa interesēm un vajadzībām. Tādēļ lektora

uzdevums ir mērķtiecīgi vadīt uztveres procesu, izdalot uztveres objektus no fona.” (Meikšāne 1998: 130)

Ir subjektīvie un objektīvie faktori, kas to nosaka. Kā objektīvos faktoros var minēt: lektora balsi, šriftu uzskates līdzekļos, krāsu kontrastus diagrammās, pasvītrotumus tabulās, objekta dinamisku izcelšanu (zīmējums auditorijas acu priekšā uz tāfeles vai kino kadri), aplūkojamo jautājumu plāna skaidrība un citi. Kā arī subjektīvie faktori: cilvēku intereses, vajadzības, attieksmes.

Pasauli ap sevi cilvēki uztver ar sajūtām, piecām maņām. Dominē vizuālā, audiālā un kinestētiskā uztveres sistēma, kaut gan informācijas apstrādē smadzenes var izmantot jebkuru no piecām maņām. Katram mums viens no šiem uztveres veidiem ir dominējošais. “Parasti 29% skolnieku dominē vizuālā uztvere, 34% - dzirdes, 37% - kustību uztvere. Tas, ka cilvēkam viena uztveres sistēma dominē, nenozīmē, ka šis cilvēks nevarētu izmantot arī citas sistēmas. Nevar arī apgalvot, ka viena sistēma ir labāka par citu. Tomēr cilvēki parasti izvēlas vienu konkrētu sistēmu. Šī izvēle notiek neapzināti.” (Smits 2000 :34)

“Kad esam atraisīti, mums vieglāk uztvert jaunu informāciju un idejas. Mācībām optimālākais ir nesaspringtas uzmanības stāvoklis– atbildīgi uzdevumi un zems stresa līmenis.” (Smits 2000:11).

Kognitīvā virziena pārstāvja psihologa Millera izvirzītās idejas par informācijas sadalīšanu “gabalos”(chunks) un ierobežoto īslaika atmiņas spēju saglabāt informāciju kļūva par pamatdomu teorijās par atmiņu. Viņš uzskatīja, ka informācijas apstrādāšana notiek kā virkne secīgu soļu. Literatūrā atrodami vairāki atmiņas skaidrojumi. .“Atmiņa ir process, kurā galvenokārt tiek veidotas saites, saistības un asociācijas starp jauno informāciju un jau pastāvošajām zināšanu sistēmām. Atmiņa lielā mērā ir atkarīga no atslēgas vārdiem un jēdzieniem, kas, pareizi iegaumējot no īslaika atmiņas tiek pārnesti uz ilglaika atmiņu. Saistot jauno informāciju ar jau pastāvošajām zināšanu sistēmām, mēs radām jaunus izpratnes veidus. Atsaucot informāciju atmiņā, mēs reti izmantojam burtisko „vārds vārdā” procesu, mēs nenolasām no atmiņas to, ko esam iegaumējuši – tas būtu pārāk ilgs un apgrūtināošs process, tas līdzinātos pastāvīgai lugas manuskripta iekalšanai un atsaukšanai atmiņā. Mēs spējam brīvi piekļūt tik apjomīgam atmiņu materiālam, ka vajag tikai atcerēties galvenās idejas, vārdus vai tēlus, un no tiem varam atveidot savas atmiņas.” (Fišers 2005:82)

Kā raksta Millers (1956), cilvēka spējas atcerēties un informāciju noglabāt īslaika atmiņā, ir saistītas ar skaitli 7. Tāpat arī Vorobjovs (1996) atsaucas uz skaitli 7 saistībā ar informācijas iegaumēšanu, konstatējot, ka pēc pirmās materiāla izlasīšanas cilvēks iegaumē vidēji 7+- 2 atsevišķus elementus.

Atmiņas pamatprocess ir iegaumēšana, uz kura pamata noris cilvēka pieredzes uzkrāšana, jauno zināšanu saistīšana ar esošajām. Iegaumēšana var būt īslaicīga, ilgstoša, netīša un tīša. Saistībā ar šo veidu praktisko nozīmi, pievērsīsimies vairāk tīšās iegaumēšanas organizācijas jautājumiem.

Vorobjovs(1996) arī apgalvo, ka iegaumējamā materiāla apjomu var palielināt, ja tas tiek apjēgts. Bez tam tīšās iegaumēšanas efektivitāti var paaugstināt arī, ieslēdzot iegaumēšanas procesā netīšās iegaumēšanas elementus, kuru pamatā ir cilvēka intelektuālā darbība ar iegaumējamo materiālu. Viņš norāda uz iegaumēšanas procesa organizāciju un paša cilvēka attieksmi pret iegaumējamo materiālu, kas atstāj noteiktu iespaidu uz tīšās iegaumēšanas produktivitāti. Kā vispārzināmu faktu var minēt, ka labāk tiek iegaumēts materiāls, kuram ir emocionāla nokrāsa (pozitīva, vai negatīva). Šajā ziņā sievietes un vīrieši atšķiras, vīrieši ilgāk saglabā atmiņā notikumus ar negatīvu emocionālu nokrāsu, turpretī sievietes ātrāk aizmirst emocionāli negatīvus notikumus.

Parādoties rakstu valodai nav vairs nepieciešamības saglabāt atmiņā daudz informācijas vienlaicīgi, iespēja pierakstīt, nodrukāt, iespiest ir daļēji atvieglājusi indivīda atmiņu, kā raksta Tērnere. (Turner 2002)

Pētnieki norāda arī uz individuālām atšķirībām, ar kurām vienu cilvēku atmiņa atšķiras no citu cilvēku atmiņas, un var izpausties kā cilvēka dažādu atmiņas veidu attiecības, kad dominē kāds no atmiņas veidiem (redzes, dzirdes, vārdiski loģiskais utt.). “Atmiņas individuālo atšķirību cēlonis var būt atmiņas darbības procesu īpatnības (kāds ātri iegaumē un ātri aizmirst, cits lēni iegaumē un ātri aizmirst). Cilvēka atmiņa var būt vairāk orientēta uz iegaumēšanu un tās informācijas saglabāšanu, ko dod sajūtas un uztvere, vai uz informāciju, kas nāk no domāšanas un iztēles.” (Vorobjovs 1996: 82-87)

Literatūrā domāšanu raksturo kā psihisku izziņas procesu, kurā ar runas palīdzību notiek vispārināta un netieša atspoguļošana. Runas pamatvienība ir vārds, kas pilda vairākas funkcijas. Pirmkārt, vārds apzīmē kādu priekšmetu, norāda uz to, izsauc apziņā tā tēlu. Otrkārt, vārds dod iespēju analizēt priekšmetus, ieraudzīt to būtiskās pazīmes, iekļaut tos tajā vai citā priekšmetu grupā, tādējādi kļūstot par abstrakcijas un vispārināšanas līdzekli. Šo funkciju parasti sauc par „vārda nozīmi”.

Ja vārdam ir nozīme, tad vārds vispārina apkārtējās pasaules priekšmetus un parādības pēc to būtiskajām pazīmēm, kļūstot par jēdzienu. Bet atsevišķs vārds nevar noformulēt sarežģītu domu. Tas iespējams tikai ar vārdu sakopojumu, valodu. “Valoda kā sistēma realizējas runā. Spēja „apkalpot” domāšanu ir viena no runas funkcijām.”(Vorobjovs 1996: 93) Cilvēks var izmantot iekšējo runu, it kā sarunāties pats ar sevi un precizēt domu, pēc tam to izsakt ārējā runā.

Domāšanas operācijas ir analīze, sintēze, salīdzināšana un vispārināšana. Lai šīs domāšanas operācijas apvienotos procesā, jāveidojas problēmsituācijām, kas rodas pie trim vienlaicīgiem nosacījumiem:

- jauna, agrāk nepazīstama fakta, parādības rašanās;
- veidu nenoteiktība šī fakta vai parādības izzināšanā;
- cilvēka vēlēšanās un tieksme izzināt jauno.

Ja iztrūkst kāds no nosacījumiem, tad problēmsituācija neveidojas un līdz ar to arī domāšanas process nenotiek. “Domāšanas process cilvēkam visbiežāk sākas ar problēmsituācijas rašanos, kura “iedarbina” sākotnējo analītiski sintētisko darbību nenoteiktības likvidēšanai. Šīs darbības rezultātā tiek formulēts uzdevums. Uzdevumā ir skaidri formulēts, kas dots un kas jāatrod, t.i., ko cilvēks zina un ko nezina dotajā situācijā. Pēc tam notiek analītiski sintētiskā darbība ar šo uzdevumu līdz tam laikam, kamēr tiks rasta atbilde vai arī process apstāsies, ja cilvēks atbildi neatrod.

Atkarība no tā, kādā līmenī notiek domāšanas process, kas ir analītiski sintētiskās darbības pamatā, domāšanu nosacīti iedala trīs veidos: uzskatāmi darbīgajā, uzskatāmi tēlainajā un abstrakti teorētiskajā.” (Vorobjovs 1996: 91 –100).

Pētnieks Fišers saista domāšanu ar kognitīvo attīstību, jo domāšanas procesā izmanto vārdus un jēdzienus. “Lai veicinātu domāšanas attīstību, jāpalīdz studentiem izkārtot sistēmās jēdzienus un domas vai attēlot tos kartes veidā. Jēdzienu kartes veidošana ir viena no metodēm, kas var veicināt mācīšanās prasmi.” (Fišers,2005: 16).

Savukārt jaunu tehnoloģiju parādīšanās ir samazinājusi laiku, kas nepieciešams informācijas atrašanai, bet cilvēkam ir jāapstrādā dažāda veida informācija –vizuālā, verbālā, kultūras un sociālā un jāizprot saistība starp šīm informācijām kompleksā veidā. (Turner 2002)

Fišers atsaucas uz Fostera (Foster) teikto- “galvenais ir sasaistīt kopā”. Veidojot saistības, mēs radām pasaules izpratni, un tas ir visas radošās domāšanas pamatprocess. (Fišers 2005: 86).

Lai izprastu kā sasaistīt kopā un izmantot šo procesu svešvalodu apguves pilnveidei, ir jāiepazīstas ar jēdzienu kartēm. Jēdzienu kartēm ir dažādi nosaukumi. Tās dēvē par jēdzienu vai semantiskajām kartēm, par zināšanu kartēm, par vārdu tīmekli, tīklu vai kopu, par prāta kartēm, domu saitēm, ideju sazarojumiem, par strukturētiem pārskatiem, atmiņas kartēm, kognitīvajām kartēm.

Terminu “kognitīvā karte” 20. gadsimta 40. gados ieviesa Tolmans (E.C. Tolman). Lai gan uzskata, ka jau 3. gadsimtā kāds domātājs grafiskā veidā vizualizējis Aristoteļa jēdzienu kategorijas. Vēlāk 1960. gadu sākumā semantisko tīklu teoriju attīstīja Dr.Alans Kolins (Dr.

Allan Collins) un Kvilians (M. Ross Quillian). Tieši Dr. Kolins, pateicoties savam ieguldījumam un publicētajiem pētījumiem, tiek uzskatīts par moderno prāta/ jēdzienu karšu radītāju.

Uz prāta karšu izgudrotāja slavu pretendē arī pazīstamais britu psiholoģijas izdevumu autors Tonijs Bazans (Buzan), kura organizācijai pieder preču zīmes “Mind Maps” lietošanas tiesības. Bazans ir sarakstījis arī vairākas grāmatas par šīs metodes priekšrocībām.

Jēdzienu jeb kognitīvo karšu raksturojumu atrodam arī pētnieka Fišera darbā. “Visus procesus, kas ietver domu diagrammas, var saukt par kognitīvajām kartēm. Kognitīvās kartes vizuāli vai grafiski mēģina attēlot ideju vai jēdzienu savstarpējās attiecības. Dažreiz tās sauc par jēdzienu kartēm, jo identificējot galvenos vārdus un jēdzienus, lietot valodu ir vieglāk ne vien tādēļ, lai izdarītu pierakstus, bet arī tādēļ lai domātu, mācītos un iegaumētu. (Fišers,2005: 81).

Karšu veidošanai dotās pētnieku norādes ir atšķirīgas, tomēr to vienojošais elements ir vizualizācija. Pastāv vairākas kognitīvo karšu struktūras. “Vizuāli karte ir dažādu veidolu, piemēram, taisnstūru, trīsstūru, apļu utt., sakārtojums. Veidolus savieno līnijas un/vai bultas, kas novilkta no vienas figūras uz otru un starp vairākām figūrām. Jēdzieniskā ziņā kartē ietverta verbāla informācija, kas atrodas veidolos un starp tiem, radot ideju savstarpējo attiecību shematisku attēlojumu.” (Fišers 2005:95).

Savukārt iepriekš minētais Bazans ir izstrādājis precīzas vadlīnijas jēdzienu karšu veidošanai. Piemēram, visas savienojošās līnijas ir plūstošas, jo tālāk no centra, jo šaurākas. Jēdzieni, kas izteikti tikai ar vienu vārdu vai simbolu, tiek uzrakstīti virs attiecīgās plūstošās līnijas. Līnija un vārds ir vienāda garuma. Svarīga ir izmantoto krāsu dažādība (vismaz 3) un brīva radoša pieeja.

Pētījumi liecina, ka nav viena vienīga veida, kas būtu pats labākais. Daži cilvēki dod priekšroku ģeometriskām formām, citi brīvākām, plūstošām struktūrām. Tas ir cieši saistīts ar individuālo mācīšanās stilu un pieredzi. Tāpēc studenti jāiepazīstina ar dažādiem veidiem, kā informāciju var izkārtot grafiskā formā.

“Veidojot domu kartes, pirmā stadija bieži vien ir ideju ievākšana un saistību veidošana. Svarīga domu karšu iezīme ir tā, ka tajās ideju saistīšana tiek skaidri parādīta vai nu ar diskusijas starpniecību, vai rakstiski pie līnijām, kuras savieno jēdziena vārdus. Tieši tas, ka saistības tiek padarītas skaidri redzamas, atšķir domu kartes no vienkāršas ideju ievākšanas.” (Fišers 2005: 91).

Lai precizētu kādiem nolūkiem jēdzienu kartes izmantojamas, atsauksimies uz pētnieka Fišera viedokli. “Trīs galvenie mērķi jeb nolūki, kādēļ ir lietderīgi domāšanas procesu padarīt uzskatāmu ar kognitīvo karšu (domu karšu jeb jēdzienu karšu) palīdzību, ir šādi:

- izpētīt to, kas ir zināms– identificēt galvenos jēdzienus, parādīt saites starp idejām un izveidot jēgpilnu shēmu no tā, ko zinām un saprotam;
- palīdzēt plānošanai– kartes noder, plānojot kādu aktivitāti vai projektu, jo tajās tiek izkārtotas un sargrupētas idejas un parādītas to savstarpējās saistības;
- veicināt izvērtēšanu– tās palīdz izvērtēt pieredzi vai zināšanas, pārdomājot galvenos elementus mūsu apgūtajās zināšanās vai veiktajās darbībās.”(Fišers,2005:91, 92).

Ņemot vērā, ka jēdzienu kartes var būt atšķirīgas, aplūkosim teorētiskajā literatūrā atrodamās norādes par jēdzienu karšu priekšrocībām. “Jēdzienu (jeb domu) kartē, kas izveidota, centrā novietojot galveno ideju, ir šādas priekšrocības:

- centrālā jeb galvenā ideja ir precīzi formulēta;
- ideju relatīvo nozīmīgumu iespējams skaidri parādīt, svarīgākās pasvītrojot vai novietojot tuvāk centram;
- skaidri var parādīt ideju saistības;
- vizuālā forma ļauj viegli pārskatīt shēmu;
- struktūra ir provizoriska un dabiska, tā pieļauj papildinājumus un pielāgojumus;
- procesa atvērtais raksturs veicina ideju saistīšanu;
- katra shēma ir individuāla un unikāla, tāpēc to vieglāk iegaumēt, atsaukt atmiņā un atkārtot.” (Fišers 2005: 91)

No iepriekš teiktā izriet, ka jēdzienu karšu veidošana nevis veicina pasīvu mācīšanas un mācīšanās vidi, bet mudina studentus aktīvi iesaistīties domāšanas procesā. Jēdzienu kartes stimulē aktīvu domāšanu, attīsta analīzes, klasificēšanas un sintēzes kognitīvās prasmes un sagādā vizuālas komunikācijas un vērtēšanas iespēju. Karšu veidošana veicina informācijas plūsmu no skolēniem uz skolotāju, no skolotāja uz skolēnu un skolēnu starpā. Studenti ne vien saņem informāciju, bet arī pārdomā, interpretē un sasaista to ar savām izpratnes shēmām. Vissvarīgākais ir tas, ka studenti mācās pētīt, vizualizēt un organizēt informāciju. “Karšu veidošanu iespējams izmantot jebkura mācību programmas priekšmeta kontekstā. Tā var noderēt arī grupas diskusijai un veicināt kooperatīvo mācīšanos. Turklāt, veidojot kartes, skolēni un skolotāji var izmantot datoru. Karti var zīmēt uz tāfeles vai uz transparenta un projicēt uz ekrāna, kartes zīmējumu var papildināt vai pārveidot. Karte nodrošina visaptverošu ietvaru valodai, kur jēgpilnā veidā var izmantot visus valodas prasmes aspektus-runāšanu, klausīšanos, lasīšanu un rakstīšanu.” (Fišers 2005: 92)

Zinātnieki ir pierādījuši, ka ja mēs domāšanas procesā izmantojam abas smadzeņu puslodes, tad mūsu spēja atcerēties un atsaukt atmiņā informāciju nozīmīgi uzlabojas. Par to raksta arī Smits un Opolcere .” Būtiski ir atcerēties, ka kognitīvās kartes sasaista labo un

kreiso smadzeņu puslodi, jo izmanto vizuālo elementu, modelēšanu un pamatvārdus.(Smits 2000: 82).

“Optimāli ir, ja abas smadzeņu puslodes ir nodarbinātas vienādā mērā. Pieaugušie parasti mācās ar kreiso smadzeņu puslodi. Viņiem fantāzija daudzos gadījumos ir jau nolietota. Tāpēc ir svarīgi atkal atdzīvināt fantāziju un aktivizēt labo smadzeņu puslodi.” (Opolcere 2000: 67).

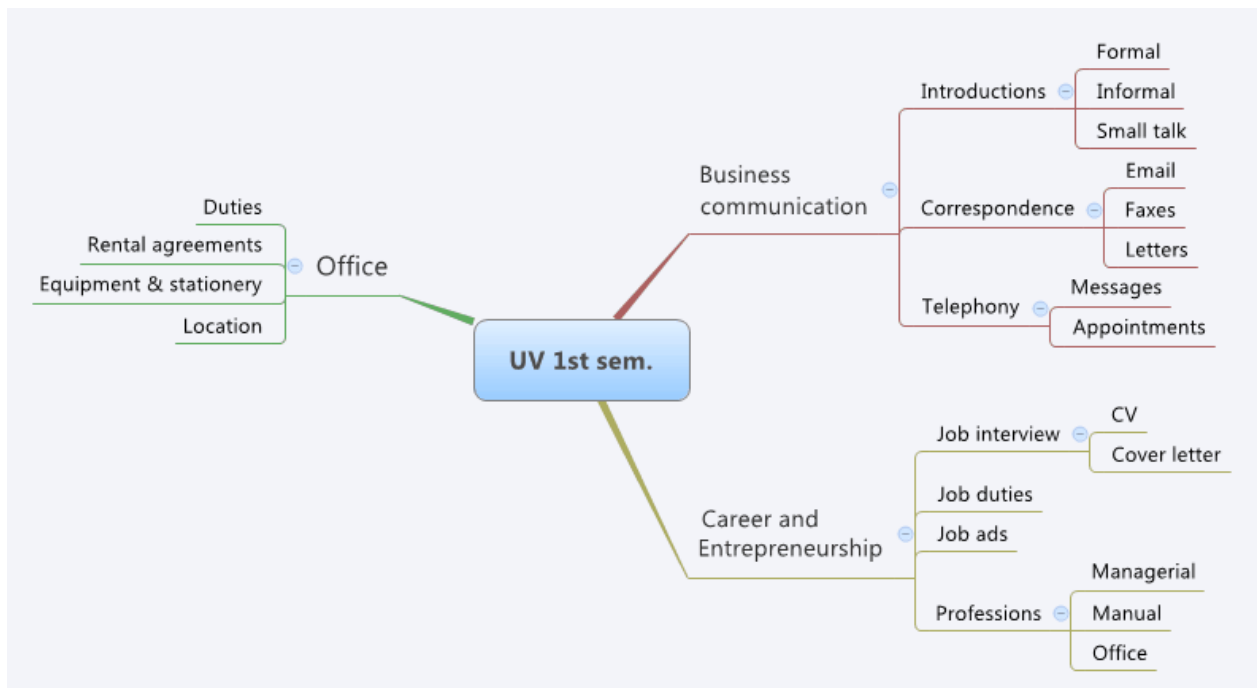
Materiāli ,metodes un jēdzienu karšu praktiskas pielietošanas piemēri

Izmantota teorētiskā literatūra, Uzņēmējdarbības vadības fakultātes un Tūrisma un viesmīlības nozares uzņēmumu vadības fakultātes 1.kursa 1.semestra studiju kursa programmas. Autores veica teorētiskās literatūras izpēti, studiju kursa programmas izpēti, studentu anketēšanu, novērošanu un izmantoja kvalitatīvo pieeju.

Abas pētījuma autores māca studentiem angļu valodu Biznesa augstskolā “Turība”, tāpēc arī jēdzienu karšu piemērs un uzdevumi ir veidoti gan Uzņēmējdarbības vadības, gan Tūrisma un viesmīlības nozares uzņēmumu vadības fakultātes 1.kursa studentiem, kuri apgūst attiecīgi kursus Profesionālā terminoloģija (angļu valoda) 1 un Lietišķā svešvaloda (angļu valoda) 1. Tie ir kursi, ko studenti apgūst 1.studiju gada 1.semestrī. 1.attēlā redzamā karte ataino tēmas, kas iekļautas Uzņēmējdarbības vadības fakultātes studiju kursā Lietišķā svešvaloda (angļu valoda) 1. (skat. 1.att.)

Fišers (2005) iesaka, ka lai iepazīstinātu studentus ar jēdzienu kartēm, vislabāk, ja skolotājs pats izveido šādu karti, piemēram, par mācību programmas tematiem.

Arī Smits(2000) iesaka: “Semestra sākumā jau iepriekš studentiem pastāstiet par tematiem vai jautājumiem, kas drīzumā tiks aplūkoti. Gadam ritot, atgriezieties pie kartes, norādot, kurā vietā uz kartes atrodaties. Iedrošiniet studentus jau iepriekš domāt par nākotnē apgūstamu tematu.” (Smits 2000: 95)

1.att. 1.semestra tēmu izklāsts

Jēdzienu strukturēšana un iegaumēšana

1. Uzdevums:

Apgūstot tēmu –“Karjera uzņēmējdarbībā”, studenti sadalās 3 grupās pa 3-5. Katrai grupai jāizveido jēdzienu karte par profesiju un amatu nosaukumiem saistītiem ar uzņēmējdarbību, darba devēju prasībām šo amatu vai profesiju kandidātiem un darba pienākumiem.

Uzdevumu beidzot, katra grupa savu karti prezentē.

Kartes var tikt labotas un papildinātas.

Tās var izmantot atkārtotā procesā pirms kontroldarba vai eksāmena.

Lasītā teksta struktūras izpratne

Kognitīvo karšu veidošana palīdz saprast lasītā teksta struktūru

2. Uzdevums: Apgūstot tēmu –“Biznesa komunikācija”, studentiem mājās jāizlasa teksts “Culture Gaps and Non-Verbal Communication” un jāizveido prāta karte par teksta saturu. Nodarbībā studenti grupās pa 3-4 salīdzina kartes un izveido grupas kopējo prāta karti, kuru vēlāk prezentē.

Atkārtošana

Kā skaidro Smits (2000)-mudiniet studentus atkārtot mājasdarbus, izmantojot atmiņas kartes, atkārtojiet stundas saturu, gan noslēdzot iepriekš apgūto tematu, gan sākot jaunu tematu.

3. Uzdevums: Katras tēmas beigās katrs students individuāli izveido atmiņas karti par apgūto tēmu, tad iepazīstina ar karti savu pārinieku un izskaidro tam kartes uzbūvi.

Semestra beigās students izveido kopsavilkuma karti visai vielai, ko ir apguvis.

Rezultāti un diskusija

Pētījumā piedalījās 27 STF 1.kursa un 12 UVF 1.kursa studenti (29- sievietes, 10 vīrieši). Angļu valodas nodarbību laikā studentiem tika piedāvātas anketas, lai noskaidrotu vai studenti aktīvi iesaistās studiju procesā, pārzina savus mācīšanās stilus, paņēmienus kā labāk atcerēties informāciju un saistīt ar esošajām zināšanām, zina kas ir jēdzienu kartes. Apkopojot studentu anketas, var secināt, ka vairākums studentu- 18 no STF 1.kursa un 7 no UVF 1.kursa studentiem nezināja kas ir jēdzienu kartes, nebija tās veidojuši. 14 no STF 1.kursa un 8 no UVF 1.kursa studentiem uzskatīja, ka jaunas informācijas saistīšana ar jau zināmo būtiski ietekmē angļu valodas prasmju pilnveidošanu nodarbībās. 15 no STF 1.kursa un 6 no UVF 1.kursa studentiem nebija pārliecināti kurš iegaumēšanas paņemiens valodas apgūvē viņiem palīdz atcerēties profesionālo terminoloģiju angļu valodā veiksmīgāk.

Iesaistot studentus jēdzienu karšu veidošanas procesa, autores novēroja, ka daļai studentu, kuri iepriekš ar zināšanu vizualizāciju nebija saskārušies, karšu veidošana sagādāja zināmas grūtības. Šie studenti veidojot kartes kopēja piemēra struktūru vai rakstīja terminus stabiņos, īsti nezinot kā tos vizuāli izkārtot. Studenti jutās saspringti, nepārliecināti par savām spējām. Šādā situācijā, radot brīvu, nepiespiestu gaisotni, panākot nesaspringtas uzmanības stāvokli, docētājam studenti jāiedrošina, rosinot apgūt zināšanu vizualizāciju un izmantot to mācīšanās procesa aktivizēšanai.

Noskaidrojās, ka pēc jēdzienu karšu veidošanas, uzsākot jaunu tēmu un karšu pielietošanas tēmu nobeidzot, iegaumētās profesionālās leksikas apjoms angļu valodā ir palielinājies.

Arī studenti atzīst, ka jēdzienu karšu izmantošana studiju procesā palīdz atsaukt atmiņā un sistematizēt jau esošās zināšanas un sasaistīt tās ar jaunajām, tādējādi pilnveidojot mācīšanās prasmi. Studentus aptaujājot pēc iepazīstināšanas ar jēdzienu kartēm, noskaidrojās, ka karšu izmantošana uzlabo liela apjoma informācijas iegaumēšanas spēju, kas ir viens no svešvalodu zināšanu pilnveidošanas nosacījumiem, līdz ar to palielinot aktīvo profesionālās terminoloģijas vārdu krājumu angļu valodā.

Autores atsaucas uz vairāku pētnieku atziņām par jēdzieniem un to saistību ar mācīšanos/ kognitīvo attīstību. „Jēdziens ir organizēta ideja, tas ir abstrakcija, kas apkopo daudzus faktus un, mēģinot piešķirt tiem jēgu, izkārtot faktus kategorijās jeb šķirās. Jēdzieni palīdz klasificēt un sakārtot domas un pieredzi, radot iespēju dot noteiktus apzīmējumus ideju sistēmām. Jēdzieni sagrupē konkrētus faktus, lai noteiktu objektu atšķirības un savstarpējās attiecības. Jēdzieni ir cilvēka prāta struktūras, kas ļauj piešķirt jēgu pieredzei un mācīties no tās.”(Fišers 2005: 83).

„Piažē apgalvoja, ka jēdzieni tiek organizēti „shēmās” jeb „modeļos”, tas ir, objektu vai ideju mentālās pārstāvībās, un ar šo modeļu starpniecību notiek informācijas apstrāde. Tieši jēdzieniskās struktūras ir pamatā prasmēm un izpratnei.” (Fišers 2005: 87).

Kopsavilkums un secinājumi

21. gadsimts turpinās ar straujām pārmaiņām, kas saistītas ar izglītības iegūšanas iespēju un darba tirgus paplašināšanos, un jauniem izaicinājumiem. Pārmaiņas izvirza jaunus uzdevumus arī docētājam -interesēties par jaunām pieejām, lai pilnveidotu svešvalodu mācīšanu augstskolā, analizēt un salīdzināt savu pieredzi ar citu valstu pieredzi, un palīdzēt studentiem apgūt jaunas “mācīšanās stratēģijas”.

Šajā rakstā izmantotās teorētiskās literatūras analīze liecina, ka jauniešiem šajā vecumposmā ir labi attīstītas kognitīvās prasmes (uztvere, domāšana, atmiņa), to starpā nepieciešamās domāšanas operācijas (analīze, sintēze, salīdzināšana, vispārinājums, klasificēšana), kā arī piemīt radoša pieeja un spontanitāte.

Jēdzienu kartes var tikt efektīvi izmantotas svešvalodu apguves procesa pilnveidošanai, ar nosacījumu, ka jaunieši būs pietiekami motivēti.

Jēdzienu karšu veidošanas process precīzi atspoguļo uztveres procesu. Jēdzienu karšu veidošana nevis veicina pasīvu mācīšanas un mācīšanās vidi, bet aktivizē mācību vidi un studiju procesu kopumā. Jēdzieni palīdz klasificēt un sakārtot domas, savukārt kartes sasaista labo un kreiso smadzeņu puslodi.

Spēja atcerēties informāciju nozīmīgi uzlabojas, jo jēdzienu karšu veidošanas process līdzinās atmiņas procesam, jo abos gadījumos tiek izmantoti jēdzieni, tēli, atslēgas vārdi un starp jēdzieniem tiek veidotas saiknes.

Kognitīvo karšu veidošana veicina domāšanas attīstību, jo ,veidojot kartes, mēs mācāmies jēdzienus un domas izkārtot sistēmās. Domājot arī tiek izmantoti vārdi un jēdzieni, kuri savukārt tiek organizēti “shēmās” jeb “modeļos”.

Radot draudzīgu vidi, mazinot stresu, veicinot sadarbību un studentu aktīvu iesaistīšanos, izmantojot dažādas metodes un pozitīvus pamudinājumus, studentu svešvalodu zināšanas augstskolā pilnveidojas veiksmīgāk.

Bibliogrāfija

1. Svence G. (1999) Attīstības psiholoģija. Rīga: Zvaigzne ABC.
2. Fišers R.(2005) Mācīsim bērniem mācīties. Rīga: Raka.
3. Opolcere U. (2000) Mācīties ir lieliski. Rīga: AlbertsXII.
4. Smits E. (2000) Paātrināta mācīšanās klasē. Rīga: Pētergailis.
5. Fulans M.(1999) Pārmaiņu spēki: izglītības reformu virzieni. Rīga: Zvaigzne ABC.
6. Svence G. (2003) Pieaugušo psiholoģija. Rīga: RaKa.
7. Meikšāne Dz. (1998) Psiholoģija mums pašiem. Rīga: Raka.
8. Vorobjovs A. (1996) Psiholoģijas pamati. Rīga: Mācību apgāds.

9. Miller G.A. (1956) The magic number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review*, Nr. 63: 81-97
10. Turner J. How to Study: 2 Learning to Remember. Sage Research Methods Online. <http://srmo.sagepub.com>[2002]
11. Grenfell M.& Erler L. Language Learner Strategies. *Language Learning Journal*. Vol.35, Nr.1. www.educationarena.com [2007.06.]